

॥तैत्तिरीय ब्राह्मणम्॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

एुतद्वा॑ह्मणान्येव पञ्चं हृवी॒ःषि॑। अथेन्द्राय॑ शुना॒सीराय पुरोडाशं द्वादशकपालु॑ निर्व॑पति। सु॒व॒ध्म॒रो वा इन्द्राशुना॒सीरः। सु॒व॒ध्म॒रेण॒वास्मा॑ अन्न॑मवं रुन्धे। वायु॒व्यं पयो॑ भवति। वायु॒व्यं वृष्ट॑यै॒ प्रदापयिता। स एुवास्मै॒ वृष्टिं प्रदापयति। सौ॑र्य एकंकपालो भवति। सूर्येण॑ वा अुमुष्मिंलो॑के वृष्टिर्धृता। स एुवास्मै॒ वृष्टिं नियच्छति॥१॥

द्वादशगुवः सीरु॑ दक्षिणा॑ समृद्धै। देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवा अ॒ग्निमंब्रुवन्। त्वयो॑ वौरेणासुरानभिर्वामेति। सौ॑ज्वरीत्। त्रैधाऽहमात्मानं विकरिष्यु॑ इति॑। स त्रैधाऽहमात्मानं व्यंकुरुत। अ॒ग्निं तृतीयम्। रुद्रं तृतीयम्। वरुणं तृतीयम्॥२॥

सौ॑ज्वरीत्। क इुदं तुरीयु॑मिति॑। अ॒हमितीन्द्रोऽब्रवीत्। सन्तु सृजावहु॑ इति॑। तौ सम॑सृजेताम्। स इन्द्रस्तुरीयमभवत्। यदिन्द्रस्तुरीयु॑मभवत्। तदिन्द्रतुरीयस्यैन्द्रतुरीयु॑त्वम्। ततो॑ वै देवा व्यंजयन्ता। यदिन्द्रतुरीयं निरुप्यते॑ विजित्यै॥३॥

वृहिनौ॑ धेनुर्दक्षिणा॑। यद्वृहिनौ॑। तेनौ॑ऽग्नेयी। यद्गौः। तेन॑ रौद्री। यद्घेनुः। तेनैन्द्री। यथस्त्री॑ सृती दान्ता। तेन॑ वारुणी॑ समृद्धै। प्रजापतिर्यज्ञमसृजत॥४॥

त॒ सृष्ट॒॑ रक्षा॑स्यजिधा॒॒सन्। स एुताः प्रजापतिरात्मनो॑ देवता॑ निरंमिमीता। ताभिर्वै॑ स दिग्भ्यो॑ रक्षा॑स्यि॑ प्राणुदता। यत्पञ्चावृत्तीय॑ जुहोति॑। दिग्भ्य॑ एुव तद्यज्मानो॑ रक्षा॑स्यि॑ प्रणुदते। समूढु॒॑ रक्षः॑ सन्दग्धु॒॑ रक्ष॑ इत्याह। रक्षा॑स्यै॒व सन्दहति॑। अ॒ग्नयै॑ रक्षोग्ने॑ स्वाहेत्याह। देवतां॑भ्य एुव विजिग्यानाभ्यौ॑ भाग॑धेय॑ करोति। प्राणिवाही॑ रथो॑ दक्षिणा॑ समृद्धै॥५॥

इन्द्रो॑ वृत्र॒॑ हृत्वा। असुरान्पराभाव्य॑। नम॑चिमासुरं नालंभत। त॒ श॒च्या॑ऽगृह्णात्। तौ॑ सम॑लभेताम्। सौ॑ज्मादुभिशुन्तरोऽभवत्। सौ॑ज्वरीत्। स॒न्धा॒॑ सन्दधावहै। अथ॑ त्वाऽव॑ स्नक्ष्यामि। न मा॑ शुष्केण॑ नाऽद्रेण॑ हनः॥६॥

न दिवा॑ न नक्तमिति॑। स एुतमुपां फेनं॑मसिश्वत्। न वा॑ एष॑ शुष्को॑ नाऽद्रै॑ व्युष्टा-

८७सीत्। अनुदितः सूर्यः। न वा एतद्विवा न नक्तम्। तस्यैतस्मिल्लोके। अपां फेनेन् शिर् उद्वर्तयत्। तदेनुमन्वर्तता। मित्रद्वृगिति॥७॥

स एतानपामार्गानंजनयत्। तानंजुहोत्। तैर्वै स रक्षाऽस्यपाहत। यदपामार्गहोमो भवति। रक्षसामपहत्यै। एकोल्मुकेन यन्ति। तद्धि रक्षसां भागुधेयम्। इमान्दिशं यन्ति। एषा वै रक्षसां दिक्। स्वायामेव दिशि रक्षाऽसि हन्ति॥८॥

स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वाँ। एतद्वै रक्षसामायतनम्। स्व एवाऽयतने रक्षाऽसि हन्ति। पर्णमयैन मूर्वेण जुहोति। ब्रह्मैव वै पर्णः। ब्रह्मणैव रक्षाऽसि हन्ति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसंब इत्याह। सुवितृप्रसूत एव रक्षाऽसि हन्ति। हृतः रक्षोऽवधिष्म रक्ष इत्याह। रक्षसाऽस्तु स्तृत्यै। यद्वस्ते तदक्षिणा निरवत्यै। अप्रतीक्षमायन्ति। रक्षसामन्तरहित्यै॥९॥ युच्छुति वर्णेण दृतीयं विजित्या अभृत् समृद्धे हनो मित्रद्वृगिति हन्ति स्तृत्ये त्रिपि च॥९॥ [१]

धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति। संवथ्सरो वै धाता। संवथ्सरेणेवास्मै प्रजाः प्रजनयति। अन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते। राते राका। प्र सिनीवाली जनयति। प्रजास्वेव प्रजातासु कुहो वाचं दधाति। मिथुनौ गावौ दक्षिणा समृद्धौ। आग्रावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति। ऐन्द्रावैष्णवमेकादशकपालम्॥१०॥

वैष्णवं त्रिकपालम्। वीर्यं वा अग्निः। वीर्यमिन्द्रः। वीर्यं विष्णुः। प्रजा एव प्रजाता वीर्यं प्रतिष्ठापयति। तस्मात्प्रजा वीर्यवतीः। वामनं क्रैषुभो वृही दक्षिणा। यद्वही। तेनाऽऽग्नेयः। यद्वैष्मः॥११॥

तेनैन्द्रः। यद्वामनः। तेन वैष्णवः समृद्धौ। अग्नीषोमीयुमेकादशकपालं निर्वपति। इन्द्रासोमीयुमेकादशकपालम्। सौम्यं चरुम्। सोमो वै रेतोधाः। अग्निः प्रजाना प्रजनयिता। वृद्धानामिन्द्रः प्रदापयिता। सोमं एवास्मै रेतो दधाति॥१२॥

अग्निः प्रजां प्रजनयति। वृद्धामिन्द्रः प्रयच्छति। बुद्धुर्दक्षिणा समृद्धौ। सोमापौष्णं चरुं निर्वपति। ऐन्द्रापौष्णं चरुम्। सोमो वै रेतोधाः। पूषा पशूनां प्रजनयिता। वृद्धानामिन्द्रः प्रदापयिता। सोमं एवास्मै रेतो दधाति। पूषा पशून्प्रजनयति॥१३॥

वृद्धानिन्द्रः प्रयच्छति। पौष्णश्चरुभवति। इयं वै पूषा। अस्यामेव प्रतिं तिष्ठति। श्यामो दक्षिणा समृद्धौ। बुहु वै पुरुषो मेध्यमुपर्गच्छति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति। संवथ्सरो

वा अग्निवैश्वानुरः। संवृथ्सरेणैवैनङ् स्वदयति। हिरण्यं दक्षिणा॥१४॥

पवित्रं वै हिरण्यम्। पूनात्यैवैनम्। बुहु वै राजन्योऽनृतं करोति। उपं जाम्यै हरते। जिनाति ब्राह्मणम्। वदत्यनृतम्। अनृते खलु वै क्रियमाणे वरुणो गृह्णति। वारुणं यवमयं चरु निर्वपति। वरुणपाशादेवैन मुश्चति। अश्वो दक्षिणा। वारुणो हि देवतयाऽश्वः समृद्धै॥१५॥

ऐन्द्रविष्णुवमेकादशकपालं यद्यप्तो दधाति पूषा पशून्नजनयति हिरण्यं दक्षिणा दक्षिणैकं च॥६॥ [२]

रविनामेतानि हृवीःषि भवन्ति। एते वै राष्ट्रस्य प्रदातारः। एतेऽपादातारः। य एव राष्ट्रस्य प्रदातारः। येऽपादातारः। त एवास्मै राष्ट्रं प्रयच्छन्ति। राष्ट्रमेव भवति। यथसमाहत्यं निर्वपेत्। अरलिनः स्युः। युथायुथं निर्वपति रत्नित्वाय॥१६॥

यथसूदो निर्वपेत्। यावतीमेकेन हुविषाऽशिष्यमव रुन्धे। तावतीमवरुन्धीता। अन्वहन्त्रिवपति। भूयसीमेवाशिष्यमवं रुन्धे। भूयसो यज्ञकृतूनुपैति। बारुहस्पत्यं चरु निर्वपति ब्रह्मणो गृहे। मुखुत एवास्मै ब्रह्म सङ्शयति। अथो ब्रह्मन्त्रेव क्षत्रमन्वारभयति। शितिपृष्ठो दक्षिणा समृद्धै॥१७॥

ऐन्द्रमेकादशकपालः राजन्यस्य गृहे। इन्द्रियमेवावरुन्धे। ऋषभो दक्षिणा समृद्धै। आदित्यं चरु महिष्यै गृहे। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेनुर्दक्षिणा समृद्धै। भगाय चरु वावातायै गृहे। भगमेवास्मिन्दधाति। विचित्तगर्भा पष्ठोही दक्षिणा समृद्धै॥१८॥

नैरुक्तं चरु परिवृक्त्यै गृहे कृष्णानां ब्रीहीणां नुखनिर्भिन्नम्। पाप्मानमेव निरक्तं निरवंदयते। कृष्णा कूटा दक्षिणा समृद्धै। आग्नेयमष्टाकपालः सेनान्यौ गृहे। सेनामेवास्य सङ्शयति। हिरण्यं दक्षिणा समृद्धै। वारुणं दशकपालः सूतस्य गृहे। वरुणसुवमेवावरुन्धे। महानिरष्टो दक्षिणा समृद्धै। मारुतः सुसकपालं ग्रामण्यौ गृहे॥१९॥

अन्तं वै मरुतः। अन्नमेवावरुन्धे। पृश्निर्दक्षिणा समृद्धै। सावित्रं द्वादशकपालं क्षत्तुरुगृहे प्रसूत्यै। उपध्वस्तो दक्षिणा समृद्धै। आश्विनं द्विकपालः सङ्ग्रहीतुरुगृहे। अश्विनौ वै देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति। सुवात्यौ दक्षिणा समृद्धै। पौष्णं चरु भागदुघस्य गृहे॥२०॥

अन्तं वै पूषा। अन्नमेवावरुन्धे। श्यामो दक्षिणा समृद्धै। रौद्रं गांवीधुकं चरुमक्षावापस्य गृहे॥

गृहे। अन्तत् एव रुद्रं निरवंदयते। शबलु उद्वारो दक्षिणा समृद्धौ। द्वादशेतानि हूर्वी॒षि भवन्ति। द्वादश मासाः संवध्मसः। संवध्मसरेणैवास्मै गृष्टमवं रुन्धे। गृष्टमेव भंवति॥२१॥

यत्र प्रति निर्वपेत्। रुक्षिनं आशिषोऽवरुन्धीरन्। प्रतिनिवपति। इन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालम्। इन्द्राया॒होमुचौ। आशिषं एवावं रुन्धे। अयं नो राजा॑ वृत्रहा राजा॑ भूत्वा वृत्रं वंध्यादित्याह। आमैवैतामा शास्तो। मैत्राबारहस्पत्यं भंवति। श्वेतायै श्वेतवंथसायै दुग्धे॥२२॥

बारहस्पत्ये मैत्रमपि दधाति। ब्रह्म॑ चैवास्मै क्षुत्रं च सुमीचौ दधाति। अथो ब्रह्मत्रेव क्षुत्रं प्रतिष्ठापयति। बारहस्पत्येन पूर्वैण प्रचरति। मुखुत पुवास्मै ब्रह्म॑ सङ्शयति। अथो ब्रह्मत्रेव क्षुत्रमन्वारम्भयति। स्वयं कृता वेदिर्भवति। स्वयं दिनं बरहिः। स्वयं कृत दुधः। अनभिजितस्याभिजित्यै। तस्माद्राज्ञामरण्यमभिजितम्। सैव श्वेता श्वेतवंथसा दक्षिणा समृद्धौ॥२३॥

रुक्षिवाय समृद्धे पठेही दक्षिणा समृद्धे ग्रामण्यो गृहे भांगदुधस्य गृहे भंवति दुर्घेऽभिजित्यै द्वे च॥८॥ [३]

देवसुवामुतानि हूर्वी॒षि भवन्ति। एतावन्तो वै देवानां सुवाः। त एवास्मै सुवान्नयच्छन्ति। त एन॑ सुवन्ते। अग्निरैवैन॑ गृहपतीनां॒ सुवते। सोमो वनस्पतीनाम्। रुद्रः पंशुनाम्। वृहस्पतिर्वचाम्। इन्द्रो उद्येष्ठानाम्। मित्रः सुत्यानाम्॥२४॥

वरुणो धर्मपतीनाम्। एतदेव सर्वं भवति। सविता त्वा॑ प्रसवानां॒ सुवतामिति हस्तं गृह्णति प्रसूत्यै। ये देवा देवुः सुवः स्थेत्याह। युथायजुरेवतत्। महुते क्षुत्राय महुत आधिपत्याय महुते जानराज्यायेत्याह। आमैवैतामा शास्तो। एष वौ भरता राजा॑ सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां॒ राजेत्याह। तस्माऽस्मोमराजानो ब्राह्मणः। प्रति त्यन्नाम् राज्यमधुयीत्याह॥२५॥

राज्यमेवास्मिन्नतिदधाति। स्वां तुनुवं वरुणो अशिश्रेदित्याह। वरुणसवमेवावं रुन्धे। शुचीर्मित्रस्य व्रत्यां अभूमेत्याह। शुचिमेवैन॑ व्रत्यं करोति। अमन्महि महुत कृतस्य नामेत्याह। मनुत एवैनम्। सर्वे व्राता॑ वरुणस्याभूवन्नित्याह। सर्वव्रातमेवैन॑ करोति। विमित्र एवैररातिमतारीदित्याह॥२६॥

अरातिमेवैन॑ तारयति। असूषुदन्त यज्ञियां कृतेनेत्याह। स्वदयंत्यैवैनम्। व्युत्रितो

जरिमाणं न आनंदित्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति। द्वाभ्यां विमृष्टे। द्विपाद्यजंमानः प्रतिष्ठित्यै। अग्रीपोमीयस्य चैकादशकपालस्य देवसुवां च हुविषामग्रयै स्विष्टकृते सुमवंधति। देवताभिरेवैनमुभयतः परिगृह्णाति। विष्णुक्रमान्क्रमतो। विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकानुभिजंयति॥ २७॥

सूत्यानांमधारीत्याहातारेदित्याह क्रमत् एकं च॥४॥

[४]

अर्थेत् स्थेति जुहोति। आहुत्यैवैना निष्क्रीयं गृह्णाति। अथो हुविष्टतानामेवाभिघृतानां गृह्णाति। वहन्तीनां गृह्णाति। एता वा अपां राष्ट्रम्। राष्ट्रमेवास्मै गृह्णाति। अथो श्रियमेवैनमुभिवंहन्ति। अपां पतिरसीत्याह। मिथुनमेवाकः। वृषाऽस्यूर्मिरित्याह॥ २८॥

ऊर्मिमन्तमेवैनं करोति। वृषसेनोऽसीत्याह। सेनामेवास्य सङ्शयति। ब्रजक्षितः स्थेत्याह। एता वा अपां विशः। विशमेवास्मै पर्यूहति। मरुतामोजः स्थेत्याह। अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवावं रुन्धे। सूर्यवर्चसः स्थेत्याह॥ २९॥

राष्ट्रमेव वर्चस्व्यकः। सूर्यत्वचसः स्थेत्याह। सूत्यं वा एतत्। यद्वर्षति। अनृतं यदातपौति वर्षति। सूत्यानृते एवावं रुन्धे। नैनं सत्यानृते उंदिते हिँस्तः। य एव वेदां मान्दाः स्थेत्याह। राष्ट्रमेव ब्रह्मवर्चस्यकः॥ ३०॥

वाशाः स्थेत्याह। राष्ट्रमेव वश्यकः। शक्तरीः स्थेत्याह। पश्वो वै शक्तरीः। पशुनेवावं रुन्धे। विश्वभृतः स्थेत्याह। राष्ट्रमेव पंयस्व्यकः। जनभृतः स्थेत्याह। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः। अग्नेस्तेजस्याः स्थेत्याह॥ ३१॥

राष्ट्रमेव तैजुस्व्यकः। अपामोषधीनां रसः स्थेत्याह। राष्ट्रमेव मधुव्यमकः। सारस्वतं ग्रहं गृह्णाति। एषा वा अपां पृष्ठम्। यथसरस्वती। पृष्ठमेवैनं समानाना करोति। षोडशभिर्गृह्णाति। षोडशकलो वै पुरुषः। यावानेव पुरुषः। तस्मिन्वीर्यं दधाति। षोडशभिर्जुहोति षोडशभिर्गृह्णाति। द्वात्रिंशत्सं पद्यन्ते। द्वात्रिंशदक्षराऽनुष्टुक्। वाग्नुष्टुप्सर्वाणि छन्दांसि। वाचैवैनं सर्वभिश्छन्दोभिरभिषिञ्चति॥ ३२॥

उर्मिरित्याह सूर्यवर्चसः स्थेत्याह ब्रह्मवर्चस्व्यकस्तेजस्याः स्थेत्याहैव पुरुषः पदं च॥५॥

[५]

देवीरापः सं मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्याविमित्याह। ब्रह्मणैवैनाः सः सृजति। अनाधृष्टाः सीदतेत्याह। ब्रह्मवैनाः सादयति। अन्तरा होतुश्च धिष्णियं ब्राह्मणाच्छुः सिनश्च सादयति। आग्नेयो वै होताः। ऐन्द्रो ब्राह्मणाच्छुः सी। तेजसा चैवेन्द्रियेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृह्णाति।

हिरण्यनोत्पुनाति। आहुत्यै हि पुवित्रा^०यामुत्पुनन्ति व्यावृत्यै॥३३॥

शतमानं भवति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्वेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। अनिभृष्टम् सीत्याह। अनिभृष्टङ् ह्येतत्। वाचो बन्धुरित्याह। वाचो ह्येष बन्धुः। तुपोजा इत्याह। तुपोजा ह्येतत्। सोमस्य दात्रम् सीत्याह॥३४॥

सोमस्य ह्येतद्वात्रम्। शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामीत्याह। शुक्रा ह्यापः। शुक्रः हिरण्यम्। चन्द्राक्षुन्द्रेणोत्याह। चन्द्रा ह्यापः। चन्द्रः हिरण्यम्। अमृता अमृतेनेत्याह। अमृता ह्यापः। अमृतः हिरण्यम्॥३५॥

स्वाहो राजुसूयायेत्याह। राजुसूयाय ह्येना उत्पुनाति। सुधुमादौ द्युमिनीरूर्ज एता इति वारुण्यर्चा गृह्णाति। वरुणसवमेवाव रुच्ये। एकंया गृह्णाति। एकुधैव यजमाने वीर्यं दधाति। क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरसीति तार्प्यं चोष्णीष्वं च प्रयच्छति सयोनित्वायां। एकंशतेन दर्भपुञ्जीलैः पंवयति। शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः। आत्मैकंशतः॥३६॥

यावानेव पुरुषः। तस्मिन्वीर्यं दधाति। दध्याशयति। इन्द्रियमेवाव रुच्ये। उदुम्बरमाशयति। अन्नाद्यस्यावरुच्छौ। शप्याण्याशयति। सुरांबलिमेवैनं करोति। आविदं एता भवन्ति। आविदेमेवैनं गमयन्ति॥३७॥

अग्निरैवैनं गारुपत्येनावति। इन्द्रे इन्द्रियेण। पूषा पशुभिः। मित्रावरुणौ प्राणापानाम्याम्। इन्द्रौ वृत्राय वज्रमुदयच्छत्। स दिवंमलिखत्। सौर्यम्णः पन्था अभवत्। स आविन्ने द्यावापृथिवी धृतव्रते इति द्यावापृथिवी उपाधावत्। स आभ्यामेव प्रसूतु इन्द्रौ वृत्राय वज्रं प्राहरत्। आविन्ने द्यावापृथिवी धृतव्रते इति यदाहं॥३८॥

आभ्यामेव प्रसूतो यजमानो वज्रं भ्रातृव्याय प्रहरति। आविन्ना देव्यदितिर्विश्वरूपीत्याह। इयं वै देव्यदितिर्विश्वरूपी। अस्यामेव प्रति तिष्ठति। आविन्नोऽयमसावामुष्यायणोऽस्यां विश्वस्मित्राङ् इत्याह। विशेषैनश्च राष्ट्रेण समर्थयति। महते क्षत्राय महत आधिपत्याय महते जानराज्यायेत्याह। आमेवैतामा शास्तो। एष वौ भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां राजेत्याह। तस्मात्थसोमराजानो ब्राह्मणाः॥३९॥

इन्द्रस्य वज्रौऽसि वार्त्म इति धनुः प्रयच्छति विजित्यै। शत्रुबाधनाः स्थेतीषून्। शत्रूनेवास्य बाधन्ते। पृत मा प्रत्यश्च पृत मा तिर्यश्चमन्वश्च मा पृतेत्याह। तिस्रो वै शरव्याः।

प्रतीचौ तिरश्युनूचौ । ताभ्यं एवैन् पान्ति । दिग्भ्यो मा पातेत्याह । दिग्भ्य एवैन् पान्ति । विश्वाभ्यो मा नाष्टाभ्यः पातेत्याह । अपरिमितादेवैन् पान्ति । हिरण्यवर्णवृषसां विरोक्त इति त्रिष्टभां बाहू उदृढाति । इन्द्रियं वै वीर्यं त्रिष्टक । इन्द्रियमेव वीर्यमुपरिष्टादात्मन्यत्ते ॥४०॥
व्याख्याते द्रुमसोत्याहमत् । हिरण्यमेकश्चो गंमयन्त्याह ब्रह्मणा नाष्टाभ्यः पातेत्याह चूल्वार्णं च ॥४१॥ [६]

दिशो व्यास्थापयति । दिशामुभिजित्यै । यदनु प्रक्रामेत् । अभि दिशो जयेत् । उत्तु मांधेत् । मनुसाऽनु प्रक्रामति । अभि दिशो जयति । नोन्मांध्यति । सुमिधमा तिष्ठेत्याह । तेजं एवावं रुन्धे ॥४१॥

उग्रामा तिष्ठेत्याह । इन्द्रियमेवावं रुन्धे । विराजमातिष्ठेत्याह । अन्नाद्यमेवावं रुन्धे । उर्द्धीचीमा तिष्ठेत्याह । पशुनेवावं रुन्धे । ऊर्ध्वमातिष्ठेत्याह । सुवर्गमेव लोकमुभिजित्यति । अनूज्ञिहीते । सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥४२॥

मारुत एष भवति । अन्नं वै मरुतः । अन्नमेवावं रुन्धे । एकविंशतिकपालो भवति प्रतिष्ठित्यै । योऽरण्येऽनुवाक्यो गणः । तं मध्यत उपदधाति । ग्राम्यैरेव पशुभिरारण्यान्पशून्परिगृहाति । तस्माद्वाम्यैः पशुभिरारण्याः पशुवः परिगृहीताः । पृथिवैन्यः । अम्यषिच्यत ॥४३॥

स राष्ट्रं नाभवत् । स एतानि पार्थान्यपश्यत् । तान्यजुहोत् । तैर्वै स राष्ट्रमंभवत् । यत्पार्थानि जुहोति । राष्ट्रमेव भवति । बारहस्पत्यं पूर्वेषामुत्तमं भवति । ऐन्द्रमुत्तरेषां प्रथमम् । ब्रह्मं चैवास्मै क्षत्रं च समीची दधाति । अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रं प्रतिष्ठापयति ॥४४॥

षट्कुरस्तादभिषेकस्य जुहोति । षट्कुपरिष्टात् । द्वादशं सं पद्यन्ते । द्वादशं मासाः । संवर्थस्तः । संवर्थस्तः खलु वै देवानां पूः । देवानामेव पुरं मध्यतो व्यवसर्पति । तस्य न कुतंश्चनोपाव्याधो भवति । भूतानामवैष्टीर्जुहोति । अत्रात्र वै मृत्युर्जायते । यत्रयत्रैव मृत्युर्जायते । ततं एवैनमवयजते । तस्माद्राजसूयेनेजानो नाभिचरितवै । प्रत्यगेनमभिचारः स्तृणुते ॥४५॥

रुन्धे समेष्टा असिच्यत स्थापयति जायते पञ्चं च ॥५॥ [७]

सोमस्य त्विषिरसि तवैव मे त्विषिर्भूयादिति शार्दूलचुर्मोपस्तृणाति । यैव सोमे त्विषिः । या शार्दूले । तामेवावं रुन्धे । मृत्योर्वा एष वर्णः । यच्छार्दूलः । अमृतः हिरण्यम् । अमृतमसि मृत्योर्मा पाहीति हिरण्यमुपास्यति । अमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्ते । शतमानं भवति ॥४६॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः । आयुष्वेन्द्रिये प्रति तिष्ठति । दिघोन्मा पाहीत्युपरिष्टादधि

निर्दधाति। उभयते एवास्मै शर्म दधाति। अवैष्टा दन्दशूका इति क्लीबः सीसेन विध्यति। दन्दशूकानेवावेयजते। तस्मात्क्लीबं दन्दशूका दशशुकाः। निरस्तं नमुचोः शिर इति लोहितायुसं निरस्यति। पाप्मानमेव नमुचिं निरवदयते। प्राणा आत्मनः पूर्वभिषिद्यु हत्याहुः॥ ४७॥

सोमो राजा वरुणः। देवा धर्मसुवश्च ये। ते ते वाचः सुवन्तां ते ते प्राणः सुवन्तामित्याह। प्राणनेवाऽत्मनः पूर्वनभिषिद्यति। यद्युयात्। अग्रेस्त्वा तेजसाभिषिद्यामीति। तेजस्व्यैव स्यात्। दुश्मर्त तु भवेत्। सोमस्य त्वा द्युमेनाभिषिद्यामीत्याह। सौम्यो वै देवतया पुरुषः॥ ४८॥

स्वयैवैन देवतयाऽभिषिद्यति। अग्रेस्तेजसेत्याह। तेज एवास्मिन्दधाति। सूर्यस्य वर्चसेत्याह। वर्च एवास्मिन्दधाति। इन्द्रस्येन्द्रियेणत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। मित्रावरुणयोर्वर्येणत्याह। वर्यमेवास्मिन्दधाति। मरुतमोजसेत्याह॥ ४९॥

ओजं एवास्मिन्दधाति। क्षत्राणां क्षत्रपतिरसीत्याह। क्षत्राणामेवैन क्षत्रपतिं करोति। अति दिवस्पाहीत्याह। अत्यन्यान्याहीति वावैतदाह। समावैवत्रन्नधरागुर्दीचिरित्याह। राष्ट्रमेवास्मिन्द्युवमकः। उच्छेषणेन जुहोति। उच्छेषणभागो वै रुद्रः। भागधेयेनैव रुद्रं निरवदयते॥ ५०॥

उद्बुरेत्याग्नेष्व जुहोति। एषा वै रुद्रस्य दिक्। स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवदयते। रुद्रयत्ते क्रयी परं नामेत्याह। यद्वा अस्य क्रयी परं नाम। तेन वा एष हिनस्ति। य य हिनस्ति। तेनैवैन सह शमयति। तस्मै हुतमसि यमेष्टमसीत्याह। युमादेवास्य मृत्युमवयजते॥ ५१॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इति तस्यै गृहे जुहुयात्। यां कामयेत राष्ट्रमस्ये प्रजा स्यादिति। राष्ट्रमेवास्यै प्रजा भवति। पर्णमयैनाध्यरुभिषिद्यति। ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्विष्णि दधाति। औदुम्बरेण राजन्यः। ऊर्जमेवास्मिन्ननाद्य दधाति। आश्वत्थेन वैश्यः। विशमेवास्मिन्युष्टि दधाति। नैयग्रोधेन जन्यः। मित्राण्येवास्मै कल्पयति। अथो प्रतिष्ठित्यै॥ ५२॥

भवत्याहुः पुरुष ओजसेत्याह निरवदयते यजते जन्ये द्वे च॥ ७॥ [८]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वर्त्म इति रथमुपावहरति विजित्यै। मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः

प्रशिषां युनृज्मीत्याह। ब्रह्मणैवैन् देवताभ्यां युनक्ति। प्रष्टिवाहिन् युनक्ति। प्रष्टिवाही वै देवरथः। देवरथमेवासमै युनक्ति। त्रयोऽश्वा भवन्ति। रथंश्वतुर्थः। द्वौ संव्येष्टसारथी। षट्थसं पद्यन्ते॥५३॥

षड्वा क्रृतवं। क्रृतुभिरेवैन् युनक्ति। विष्णुक्रमाक्रमते। विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकानुभिजयति। यः क्षत्रियः प्रतिहितः। सौऽन्वारभते। राष्ट्रमेव भवति। त्रिष्टुभाऽन्वारभते। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति॥५४॥

मरुतां प्रसवे जैषमित्याह। मरुद्धिरेव प्रसूत उज्जयति। आसं मन् इत्याह। यदेव मनुसैफ्सीत्। तदापत्। राजन्यं जिनाति। अनाक्रान्त एवाक्रमते। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्थते। यो राजन्यं जिनाति। समुहर्मिन्द्रियेण वीर्येणत्याह॥५५॥

इन्द्रियमेव वीर्यमात्मन्यते। पशुनां मन्युरसि तवैव मे मन्युर्भयादिति वाराही उपानहावुपं मुश्चते। पशुनां वा एष मन्युः। यद्वराहः। तेनैव पशुनां मन्युमात्मन्यते। अभि वा इयः सुंषुवाणं कामयते। तस्येश्वरेन्द्रियं वीर्यमादातोः। वाराही उपानहावुपं मुश्चते। अस्या एवान्तर्धत्तो। इन्द्रियस्य वीर्यस्यानात्मै॥५६॥

नमो मात्रे पृथिव्या इत्याहाहिं सायै। इयंदुस्यायुरस्यायुर्मे धेहीत्याह। आयुरेवाऽत्मन्यते। ऊर्गस्यूर्जं मे धेहीत्याह। ऊर्जमेवाऽत्मन्यते। युज्ञसि वर्चोऽसि वर्चो मयिं धेहीत्याह। वर्चं एवाऽत्मन्यते। एकुधा ब्रह्मण् उपहरति। एकुधैव यजमान् आयुरूर्जं वर्चो दधाति। रथविमोचनीया जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥५७॥

त्रयोऽश्वा भवन्ति। रथंश्वतुर्थः। तस्मा चतुर्जुहोति। यद्भौ सुहावुतिष्ठेताम्। समानं लोकमियाताम्। सुह सङ्ख्रहीत्रा रथवाहने रथमादधाति। सुवर्गदिवैन् लोकादन्तदधाति। हृःसः शुचिपदित्यादधाति। ब्रह्मणैवैनमुपावहरति। ब्रह्मणाऽदधाति। अतिच्छन्दुसाऽदधाति। अतिच्छन्दु वै सर्वाणि छन्दांसि। सर्वभिरेवैन् छन्दोभिरगदधाति। वर्ष वा एषा छन्दसाम्। यदतिच्छन्दाः। यदतिच्छन्दसा दधाति। वर्षैवैन य समानानां करोति॥५८॥

पञ्चन्ते दुधाति वीर्येणत्याहानात्मै प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणाऽदधाति सुस च॥६॥

[९]

मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्याह। मैत्रं वा अहः। वारुणी गत्रिः। अहोगुत्राभ्यामेवैनमुपाव-

हरति। मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्याह। मैत्रो वै दक्षिणः। वारुणः सुव्यः। वैश्वदेव्यामिक्षा। स्वमेवैनौ भागधेयमुपावहरति। समुहं विश्वेदवैरित्याह॥५९॥

वैश्वदेव्यौ वै प्रजाः। ता एवाद्याः कुरुते। क्षत्रस्य नाभिरसि क्षत्रस्य योनिरसीत्यपीवासमास्तुणाति सयोनित्वाय। स्योनामा सौद सुषदामा सीदेत्याह। यथायजुरेवैतत्। मा त्वा हिंसीन्मा मां हिंसीदित्याहाहिंसायै। निषंसाद धृतत्रते वरुणः पस्त्यास्वा साम्राज्याय सुक्रतुरित्याह। साम्राज्यमेवैनः सुक्रतुं करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्त्रह्माऽसि सविताऽसि सत्यसंव इत्याह। सवितारमेवैनः सत्यसंवं करोति॥६०॥

ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्त्रह्माऽसीन्द्रोऽसि सत्यौजा इत्याह। इन्द्रमेवैनः सत्यौजंसं करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्त्रह्माऽसि मित्रोऽसि सुशेव इत्याह। मित्रमेवैनः सुशेवं करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्त्रह्मासि वरुणोऽसि सत्यधर्मेत्याह। वरुणमेवैनः सत्यधर्माणं करोति। सविताऽसि सत्यसंव इत्याह। गायत्रीमेवैतेनाभि व्याहरति। इन्द्रोऽसि सत्यौजा इत्याह। त्रिष्टुभमेवैतेनाभि व्याहरति॥६१॥

मित्रोऽसि सुशेव इत्याह। जगतीमेवैतेनाभि व्याहरति। सत्यमेता देवताः। सत्यमेतानि छन्दाःसि। सत्यमेवाव रुच्ये। वरुणोऽसि सत्यधर्मेत्याह। अनुष्टुभमेवैतेनाभि व्याहरति। सत्यानृते वा अनुष्टुप। सत्यानृते वरुणः। सत्यानृते एवाव रुच्ये॥६२॥

नैनः सत्यानृते उदिते हिंस्तः। य एवं वेद। इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रप्ति इति स्फं प्रयच्छति। वज्रो वै स्फः। वज्रैवास्मा अवरपरं रन्धयति। एवं हि तच्छ्रेयः। यदस्मा एते रथ्येयुः। दिशोऽम्ययं राजाऽभूदिति पञ्चाक्षान्प्रयच्छति। एते वै सर्वेऽयाः। अपराजायिनमेवैनं करोति॥६३॥

ओदनमुद्धृतते। परमेष्ठी वा एषः। यदौदनः। परमामेवैनः श्रियं गमयति। सुक्ष्मोकाँ(४) सुमङ्कलाँ(४) सत्यराजा(३)नित्याह। आमेवैतामा शास्तो। शौनः शेपमारुद्यापयते। वरुणपाशादेवैनं मुश्चति। परः शृतं भवति। शृतायुः पुरुषः शृतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। मारुतस्य चैकविंशतिकपालस्य वैश्वदेव्यै चामिक्षाया अग्रये स्विष्टकृते समवंद्यति। देवताभिरेवैनंमुभयतः परिं गृह्णति। अपान्नत्रे स्वाहोर्जो नत्रे स्वाहाऽग्रये गृहपतये स्वाहेति तिस्र आहुतीर्जुहोति। त्रयं इमे लोकाः। एष्वैव लोकेषु प्रति

तिष्ठति॥६४॥

द्वैरेतित्याह सूत्यसंव करोति त्रिष्टुभ्येतेनाभिः व्याहर्गति सत्यानुते एवाव रुथे करोति शतेन्द्रियः पदं चं॥६॥ [१०]

पृतद्वाह्यणानि धात्रे त्रिलिनादेवसुवामुर्थेतो देवीर्दिशः सोममुर्थेन्द्रस्य मित्रो दशा॥१०॥
पृतद्वाह्यणानि वैष्णवं त्रिकपालमन् वै पृष्ठा वाशः स्थेत्याहु दिशो व्यास्थापयुत्युद्बुरेत्य ब्रह्मा(३)न्त्वः रांजुञ्जतुष्पिष्ठिः॥६४॥
पृतद्वाह्यणानि प्रतिं तिष्ठति॥

हरिः ॐ ॥

॥इति श्रीकृष्णायजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः॥